योगवासिष्ठः/प्रकरणम् ६ (निर्वाणप्रकरणस्य पूर्वार्धम्)/सर्गः ०२१

अज्ञातलेखकः

निर्वाणप्रकरणस्य पूर्वार्धम्

सर्गः १
सर्गः २
सर्गः ३
सर्गः ४
सर्गः ५
सर्गः ६
सर्गः ७
सर्गः ८
सर्गः ९
सर्गः १०
सर्गः ११
सर्गः १२
सर्गः १३
सर्गः १४
सर्गः १५
सर्गः १६
सर्गः १७
सर्गः १८
सर्गः १९
सर्गः २०
सर्गः २१
सर्गः २२
सर्गः २३
सर्गः २४
सर्गः २५
सर्गः ६५
सर्गः ६६
सर्गः ६७
सर्गः ६८
सर्गः ६९
सर्गः ७०
सर्गः ७१
सर्गः ७२
सर्गः ७३
सर्गः ७४
सर्गः ७५
सर्गः ७६
सर्गः ७७
सर्गः ७८
सर्गः ७९
सर्गः ८०
सर्गः ८१
सर्गः ८२
सर्गः ८३
सर्गः ८४
सर्गः ८५
सर्गः ८६
सर्गः ८७
सर्गः ८८
सर्गः ८९

सर्गः २६
सर्गः २७
सर्गः २८
सर्गः २९
सर्गः ३०
सर्गः ३१
सर्गः ३२
सर्गः ३३
सर्गः ३४
सर्गः ३५
सर्गः ३६
सर्गः ३७
सर्गः ३८
सर्गः ३९
सर्गः ४०
सर्गः ४१
सर्गः ४२
सर्गः ४३
सर्गः ४४
सर्गः ४५
सर्गः ४६
सर्गः ४७
सर्गः ४८
सर्गः ४९
सर्गः ५०
सर्गः ५१
सर्गः ९०
सर्गः ९१
सर्गः ९२
सर्गः ९३
सर्गः ९४
सर्गः ९५
सर्गः ९६
सर्गः ९७
सर्गः ९८
सर्गः ९९
सर्गः १००
सर्गः १०१
सर्गः १०२
सर्गः १०३
सर्गः १०४
सर्गः १०५
सर्गः १०६
सर्गः १०७
सर्गः १०८
सर्गः १०९
सर्गः ११०
सर्गः १११
सर्गः ११२
सर्गः ११३
सर्गः ११४
सर्गः ११५

सर्गः ५२	सर्गः ११६
सर्गः ५३	सर्गः ११७
सर्गः ५४	सर्गः ११८
सर्गः ५५	सर्गः ११९
सर्गः ५६	सर्गः १२०
सर्गः ५७	सर्गः १२१
सर्गः ५८	सर्गः १२२
सर्गः ५९	सर्गः १२३
सर्गः ६०	सर्गः १२४
सर्गः ६१	सर्गः १२५
सर्गः ६२	सर्गः १२६
सर्गः ६३	सर्गः १२७
सर्गः ६४	सर्गः १२८

एकविंशः सर्गः २१

भुशुण्ड उवाच ।
युगक्षोभेषु घोरेषु वाक्यासु विषमासु च ।
सुस्थिरः कल्पवृक्षोऽयं न कदाचन कम्पते ।। १
अगम्योऽयं समग्राणां लोकान्तरविहारिणाम् ।
भूतानां तेन तिष्ठाम इह साधो सुखेन वै ।। २
हिरण्याक्षो धरापीठं द्वीपसप्तकवेष्टितम् ।
यदा जहार तरसा नाकम्पत तदा तरुः ।। ३
यदा लोलायितवपुर्बभूवामरपर्वतः ।

सर्वतो दत्तसाम्याद्रिस्तदा नाकम्पत द्रुमः ।। ४

भुजावष्टम्भविनमन्मेरुर्नारायणो यदा ।

मन्दरं प्रोद्दधाराद्रिं तदा नाकम्पत द्रुमः ।। ५

यदा सुरासुरक्षोभपतच्चन्द्रार्कमण्डलम् ।

आसीज्जगदतिक्षुब्धं तदा नाकम्पत द्रुमः ।। ६

उन्मूलिताद्रीन्द्रशिला यदोत्पातानिला ववुः ।

आधूतमेरुतरवस्तदा नाकम्पत द्रुमः ।। ७

यदा क्षीरोदलोलाद्रिकन्दरानिलकम्पिताः ।

कल्पाभ्रपङ्क्तयश्चेरुस्तदा नाकम्पत द्रुमः ।। ८

यदा समन्ततो मेरुः कालनेमिभुजान्तरे ।

किंचिदुन्मूलितोऽतिष्ठत्तदा नाकम्पत द्रुमः ।। ९

पक्षीशपक्षपवना अमृताक्रान्तिसंगरे ।

यदा ववुः पतत्सिद्धास्तदायं नापतद्द्रुमः ।। 6.1.21.१०

यदा शेषाकृतिं रुद्रो नसमाप्तैकचेष्टिताम् ।

ययौ गरुत्मान्ब्रह्माण्डं तदा नाकम्पत द्रुमः ।। ११

यदा कल्पानलशिखाः शैलाब्धिसकलोल्बणः ।

शेषः फणाभिस्तत्याज तदा नाकम्पत द्रुमः ।। १२

एवंरूपे द्रुमवरे तिष्ठतामापदः कुतः ।

अस्माकं मुनिशार्दूल दौःस्थित्येन किलापदः ।। १३

श्रीवसिष्ठ उवाच ।

कल्पान्तेषु महाबुद्धे वहत्सूत्पातवायुषु ।

प्रपतत्स्विन्दुभार्केषु कथं तिष्ठसि विज्वरः ।। १४

भुशुण्ड उवाच ।

यदा पपात कल्पान्ते व्यवहारो जगत्स्थितौ ।

कृतघ्न इव सन्मित्रं तदा नीडं त्यजाम्यहम् ।। १५

आकाश एव तिष्ठामि विगताखिलकल्पनः ।

स्तब्धप्रकृतिसर्वाङ्गो मनो निर्वासनं यथा ।। १६

प्रतपन्ति यदादित्याः शकलीकृतभूधराः ।

वारुणीं धारणां बद्ध्वा तदा तिष्ठामि धीरधीः ।। १७

यदा शकलिताद्रीन्द्रा वान्ति प्रलयवायवः ।

पार्वतीं धारणां बद्ध्वा खे तिष्ठाम्यचलं तदा ।। १८

जगद्गलितमेर्वादि यात्येकार्णवतां यदा ।

वायवीं धारणां बद्ध्वा संप्लवेऽचलधीस्तदा ४ १९

ब्रह्माण्डपारमासाद्य तत्त्वान्ते विमले पदे ।

सुषुप्तावस्थया तावत्तिष्ठाम्यचलरूपया ।। 6.1.21.२०

यावत्पुनः कमलजः सृष्टिकर्मणि तिष्ठति ।

तत्र प्रविश्य ब्रह्माण्डं तिष्ठामि विहगालये ।। २१

श्रीवसिष्ठ उवाच ।

यथा तिष्ठसि पक्षीन्द्र धारणाभिरखण्डितः ।

कल्पान्तेषु तथा कस्मान्नान्ये तिष्ठन्ति योगिनः ।। २२

भुशुण्ड उवाच ।

ब्रह्मन्नियतिरेषा हि दुर्लङ्घ्या पारमेश्वरी ।

मयेदृशेन वै भाव्यं भाव्यमन्यैस्तु तादृशैः ।। २३

न शक्यते तोलयितुमवश्यं भवितव्यता ।

यद्यथा तत्तथैतद्धि स्वभावस्यैव निश्चयः ।। २४

मत्संकल्पवशेनैव कल्पे कल्पे पुनः पुनः ।

अस्मिन्नेव गिरेः शृङ्गे तरुरित्थं भवत्ययम् ।। २५

श्रीवसिष्ठ उवाच ।

अत्यन्तमोक्षदीर्घायुर्भवान्निर्देशनायकः ।

ज्ञानविज्ञानवान्धीरो योगयोग्यमनोगतिः ।। २६

दृष्टानेकविधानल्पसर्गसङ्गमागमः ।

किं किं स्मरसि कल्याण चित्रमस्मिञ्जगत्क्रमे ।। २७

भुशुण्ड उवाच ।

महत्तर शिलावृक्षामजाततृणवीरुधम् ।

अशैलवनवृक्षौघां स्मरामीमां धरामधः ।। २८

दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ।

भस्मसारभरापूर्णां संस्मरामि धरामधः ।। २९

अनुत्पन्नदिवाधीशामशक्तशशिमण्डलाम् ।

अविभक्तदिवालोकां संस्मरामि धरामधः ।। 6.1.21.३०

मेरुरत्नतलोद्योतैरर्धप्रकटकोटरम् ।

लोकालोकमिवाक्याढ्याद्रिभुवनं संस्मराम्यहम् ।। ३१

प्रवृद्धासुरसंग्रामे क्षीयमाणन्तरामिह ।

पलायमानामभितः संस्मरामि धरामिमाम् ।। ३२

चतुर्युगानि चाक्रान्तामसुरैर्मत्तकाशिभिः ।

दैत्यान्तःपुरतां प्राप्तां संस्मरामि धरामिमाम् ।।३३

अत्यन्तान्तरितान्तान्तसमस्तापरमण्डलाम् ।

अजदेवत्रयीशेषां संस्मरामि जगत्कुटीम् ।। ३४

चतुर्युगार्धमपरं नीरन्ध्रां वनपादपैः ।

अदृष्टेतरनिर्माणां संस्मरामि धरामिमाम् ।। ३५

एवं चतुर्युगं साग्रं नीरन्ध्रैरचलैर्वृताम् ।

अप्रवृत्तजनाचारां संस्मरामि धरामिमाम् ।। ३६

दशवर्षसहस्राणि मृतदैत्यास्थिपर्वतैः ।

आकीर्णां परितः पूर्णां संस्मरामि धरामिमाम् ।।३७

भयादन्तर्हिताशेषवैमानिकनभश्चराम् ।

द्यां च निर्वृक्षनिःशेषां संस्मरामि तमोमयीम् ।। ३८

अनगस्त्यामगस्त्याशामेकपर्वततां गताम् ।

मत्ते विन्ध्यमहाशैले संस्मरामि जगत्कुटीम् ।। ३९

एतांश्चान्यांश्च वृत्तान्तान्संस्मरामि बहूनपि ।

किं तेन बहुनोक्तेन सारं संक्षेपतः शृणु ।। 6.1.21.४०

असंख्यातान्मनून्ब्रह्मन्स्मरामि शतशो गतान् ।

सर्वान्संरम्भबहुलांश्चतुर्युगशतानि च ।। ४१

एकमेव स्वयं शुद्धं पुरुषासुरवर्जितम् ।

आलोकनिचयं चैकं कंचित्सर्गं स्मराम्यहम् ।। ४२

सुरापं ब्राह्मणं मत्तं निषिद्धसुरशूद्रकम् ।

बहुनाथसतीकं च कंचित्सर्गं स्मराम्यहम् ।। ४३

वृक्षनीरन्ध्रभूपीठमकल्पितमहार्णवम् ।

स्वयसंजातपुरुषं कंचित्सर्गं स्मराम्यहम् ।। ४४

अपर्वतमभूमिं च व्योमस्थामरमानवम् ।

अचन्द्रार्कप्रकाशाख्यं कंचित्सर्गं स्मराम्यहम् ।। ४५

अनिन्द्रममहीपालममध्यस्थाधमोत्तमम् ।

स्वममन्धककुप्चक्रं कंचित्सर्गं स्मराम्यहम् ।। ४६

सर्गप्रारम्भकलना विभागो भुवनत्रये ।

कुलपर्वतसंस्थानं जम्बूद्वीपं पृथक्स्थितम् ।। ४७

वर्णधर्मधियां सृष्टिविभागो मण्डलावनेः ।

ऋक्षचक्रकसंस्थानं ध्रुवनिर्माणमेव च ।। ४८

जन्मेन्दुभास्करादीनामिन्द्रोपेन्द्रव्यवस्थितिम् ।

हिरण्याक्षापहरणं वराहोद्धरणं क्षितेः ।। ४९

कल्पनं पार्थिवानां च वेदानयनमेव च ।

मन्दरोन्मूलनं चाब्धेरमृतार्थं च मन्थनम् ।। 6.1.21.५०

अजातपक्षो गरुडः सागराणां च संभवः ।

इत्यादिका याः स्मृतयः स्वल्पातीतजगत्क्रमाः ।

बालैरपि हि तास्तात स्मर्यन्ते तासु को ग्रहः ।। ५१

गरुडवाहनं विहगवाहनं विहगवाहनं वृषभवाहनम् ।

वृषभवाहनं गरुडवाहनं कलितवानहं कलितजीवितः ।। ५२

इत्यार्षे श्रीवासिष्ठमहारामायणे वाल्मीकीये दे० मो० निर्वाणप्रकरणे पू० भुशुण्डो० चिरजीवितवृत्तान्तकथनं नामैकविंशः सर्गः ।।२ १ ।।